॥ श्रीः ॥

विद्याभवन संस्कृत ग्रन्थमाला

१०४

॥ श्रीः ॥

संस्कृत-भाषा-विज्ञानम्

अनुसन्धाता

चक्रवर्ती श्रीरामाधीनचतुर्वेदी

व्याकरण-साहित्याचार्यः

चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी

THE
VIDYABHAWAN SANSKRIT GRANTHAMALA
104
****

SANSKRIT BHĀṢA VIJÑĀNAM

(*A Philological·Study of Sanskrit Language*)

BY

PT. RĀMĀDHĪNA CHATURVEDĪ,
(Vyākaraṇa–Sahityāchārya)

THE
CHOWKHAMBA VIDYABHAWAN
VARANASI–1
1963

विषय-सूची

पृष्ठ-संख्या

प्रथमोऽध्यायः

विज्ञानम् १–५

विज्ञानपदार्थः, विज्ञानमहिमा भाषाविज्ञानं च किम्? एतस्य पुरातनत्वम्, अस्यापरशास्त्रवैलक्षण्यम् ।

द्वितीयोऽध्यायः

भाषाविचारः ६–९

भाषाप्रयोजनानि, भाषापरिभाषा, भाषाशब्देतिवृत्तम् ।

तृतीयोऽध्यायः

भाषोत्पत्तिः १०–२४

भावविकाराः, भाषाप्रादुर्भावे विकासवादिमतम्, अन्यमतम्, अपरमतम्, संस्कृतशास्त्रेषु तद्विवेचनम्, नैयायिकमतम्, शब्दानित्यत्वसाधनानि, शब्दनित्यत्वखण्डनम्, तत्समालोचनम्, ध्वनेरनित्यत्वं शब्दस्य नित्यत्वं च, शब्दादेव सर्वप्रभवः, मीमांसकमतेऽपि शब्दनित्यत्वम्, स च नित्यः शब्दः स्फोट एव, अहङ्काराच्छब्दोत्पत्तिरिति साङ्ख्यमतम्, असत्येनापि वर्णेन स्फोटावभासः ।

चतुर्थोऽध्यायः

वाग्विभागः २५–४९

परवाग्विचारः, पश्यन्तीवाक्, मध्यमावाक्, वैखरीवाक्, वैखरीवाक्प्रकृतयः, नवीनवैयाकरणानां प्रातिशाख्येन मतभेदः, कैयटाद्युक्तमुदात्तादिस्वरूपं शिक्षाद्यसम्मतम्, वाचः प्राणमयत्वे श्रुतिविरोधमुद्भाव्य तन्निराकरणम्, वाग्गुणाः सप्त, स्वरगुणविवेचनम्, सिद्धान्ते किमात्मिका वाक्, वाग्विभागे ऋग्वेदसम्मतिः ।

पञ्चमोऽध्यायः

ध्वनिविमर्शः ५०–५८

ध्वनिशब्दार्थः, ध्वनिभेदः, आगमे वर्णमातृका, स्वरेभ्यो व्यञ्जनोत्पत्तिः, अकार एव सर्वा वाक् ।

पृष्ठ-संख्या

षष्ठोऽध्यायः

भाषानिष्पत्तिः ५६–६६

तत्र व्यवहारः प्रधानम्, ईश्वर एवादिव्यवहर्ता, ईश्वरेच्छैव शक्तिः, वेदे एवेश्वरेच्छाशक्तिः, अपभ्रंशादपि साक्षादर्थबोधः, पदार्थान्तरं शक्तिः, भाषासिद्धौ विकासवादः, तत्रेदं मतम्।

सप्तमोऽध्यायः

भाषा-भेदः ६७–८८

तत्रार्वाचीनरीतिः, आकृतिमूलकं वर्गीकरणम्, पारिवारिकं वर्गीकरणम्, संस्कृते भाषाभेदः, दैवी भाषा मानुषी भाषा च, उभयोर्भाषयोरेकत्वम्, भाषाबाहुल्यम्, कल्पितभाषाः, वैदिकभाषैवादिभाषा, ततः पूर्वमपि प्राकृतमिति केचन, संस्कृतशब्दप्रवृत्तिः, श्रुतिनिरुक्तितात्पर्यम्, विंशतिशब्दनिर्वचनम्, तितउशब्दनिरूपणम्, निष्कर्षः।

अष्टमोऽध्यायः

भाषाविकृतिहेतवः ८९–११६

देशकृतं परिवर्तनम्, कालकृतं परिवर्तनम्, व्यक्तिकृतो विकारः, विचालिनो वर्णाः, वर्णदोषाः, पाणिनेर्नियमस्य व्यापकत्वम्, शब्दपरिवर्तने यास्कमतम्, शब्दविकृतिकारणानि, लेखसादृश्यम्, उच्चारणसादृश्यम्, यत्नदोषः, अनिश्चयः, विवक्षा, अप्रसक्तिः, वाग्व्यवहारलाघवम्, हिन्दी-भाषोत्पत्तिः।